

Jan Keller: Dějiny klasické sociologie

Sociologické nakladatelství SLON, Praha, 2004, s. 529

Po nedlhom čase sa na českom knižnom trhu objavuje ďalšia, tentoraz oveľa obsiahnejšia spracovaná publikácia venovaná dejinám počiatkov sociológie a sociologického myslenia, než to bolo v prípade *Dějiny sociologie* francúzskych autorov Ch.-H. Cuina a F. Gresla (vyšla rovnako v r. 2004). Jej autorom je známy český sociológ Jan Keller, ktorý svoju objemnú publikáciu *Dějiny klasické sociologie* rozčlenil do síce nerovnako obsiahlych, zato významovo vyvážených 12 kapitol. Jednotiacou líniou je reflexia modernity a jej kritických implikácií v tzv. klasickom období rozvoja sociológie s presahom do súčasnosti. Autor sprevádza čitateľa myšlienkovým dedičstvom predsociologického obdobia, cez diela významných klasikov stojacich pri zrode sociológie až po vyústenie do súčasných rozporov a dilem iniciovaných modernitou. Celý tento vývinový sled pripodobňuje kruhu, v ktorom sa problémy a otázky, nastolené niekedy v začiatkoch rozvoja modernej spoločnosti, vlastne len opakujú, prípadne multiplikujú a riešenie je, ako sám naznačuje, len iluzórne (kap. 12.2.).

Predmetný program je načrtnutý už v 1. kapitole práce *Sociológia a kríza spoločnosti*, ktorá v uvedenom kontexte stanovuje sociológii úlohu odhaliť povahu krízy v spoločnosti. Keller preukazuje ambíciu zmocniť sa problému súčasnosti a jej zmien, ktoré prináša vlastným spôsobom: vychádza z toho, že zdroje zmien driemu v minulosti, v počiatkoch modernity. Obojstranný vplyv minulosti na prítomnosť dominuje výkladu súvislostí prakticky v každej kapitole. Samotnú periodizáciu vývinu sociológie, ako sám priznáva, prevzal z diela P. Wagnera (1995), ktorý sociológov klasického obdobia zaradil do dvoch epoch: „obmedzene liberálnej“, resp. do epochy „organizovanej modernity“. Takýto myšlienkový postup samozrejme vylučuje, alebo aspoň minimalizuje možnosť vyčerpávajúceho opisu a analýzy diela uvádzaných klasikov, keďže v nich zámerne akcentuje určité témy a iné poníma skôr okrajovo. Nemožno preto porovnávať takto koncipovanú prácu s encyklopedicky komponovanými dejinami sociologického myslenia napr. J. Szackeho (*Historia myšli sociologicznej*. Wydanie nowe, PWN, Warszawa, 2003), prípadne s odlišnou koncepciou dejín francúzskych sociológov Cuina a Gresla. Keďže téma modernity a problémov modernej spoločnosti je témou ústrednou, u každého analyzovaného klasika a jeho koncepcie sa stretávame s dôrazom na osobitosť jeho prístupu k tejto téme. Pravda, čitateľ, ale najmä študent by mal úlohu uľahčenú za predpokladu, ak by v súdobej sociológii panoval konsenzus v otázke chápania modernity a modernizácie, prípadne postmodernity a postmodernej spoločnosti, čo nech však nevyznieva ako výhrada voči samotnému autorovi textu, ale indikuje skôr všeobecnejší problém súčasnej sociológie a jej epistemológie. Napokon, na tento problém už dávnejšie poukázal na Slovensku napr. B. Búzik (*Zjavenie sa modernizácie v slovenskej sociológii*, 2000).

Väčšina autorom tematizovaných okruhov sa vzťahuje určitým spôsobom na súčasnosť, na obdobie tzv. organizovanej modernity. Jeho snaha vyúsťuje do znepokojujúcej otázky, či má sociológia vôbec schopnosť prebiehajúce zmeny nejako uchopiť, alebo má takpovediac rezignovať a snažiť sa zmeny len „registrať“, ako to robila klasická sociológia vrátane Maxa Webera. (s. 12) Treba uznať, že napriek istej programovej redukcii Keller spracoval nemálo zdrojov literatúry, v mnohých prípadoch ťažko dostupnej aj pre odbornú verejnosť.

V samotnej 1. kapitole Keller nastolil problém duality krízy tradičnej a modernej spoločnosti, analyzoval povahu modernej spoločnosti, a to z hľadiska revolúcií, ktoré zrodili modernú spoločnosť (priemyselná a demokratická), a z hľadiska procesov, ktoré generovali (individualizácia, generalizácia). Nie je zrejme náhoda, ak sa jeho úvahy o odlišnosti modernej a tradičnej spoločnosti opierajú o prístup A. Giddensa a jeho chápanie vzťahu aktéra a systému (časť 1.2.3.), najmä ak sa celá úvaha zakladá na konfrontácii dvoch prístupov súčasných, reprezentujúcich odlišné paradigmy (konsenzuálnu v prípade A. Giddensa a konfliktualistickú A. Touraina). Ak v prípade A. Giddensa ide o symbiotický charakter základného vzťahu (aktér – systém), v prípade A. Touraina je to separácia spoločenského systému a individua. Obe koncepcie sú síce protikladné, majú však svoju vnútornú logiku a odlišujú sa spôsobom výpovede o formovaní modernej spoločnosti. Periodizáciou modernity (podľa P. Wagnera) zvyrazňuje autor dva odlišné diskurzy, a tým aj interpretácie dopadov revolúcií, ktoré stáli v začiatkoch modernity. Ide o tzv. diskurz oslobodenia a diskurz disciplinizácie, ktoré vyrástli z intelektuálnej tradície osvietenstva a konzervativizmu a ktoré ovplyvňujú aj súčasné hodnotenia spoločenských premien. Popri charakteristike nosných pojmov osvietenstva a konzervativizmu približuje autor prehľadne, hoci stručne myšlienky významných dobových osvietencov, najmä francúzskych a nemeckých, s poukázaním na ich dopad na koncepty sociológov a analogickým spôsobom potom pristupuje aj k vymedzeniu podstaty a vplyvu konzervativizmu.

Obe dominantné tradície predsociologického myslenia predznačili charakter a obsah diela *Augusta Comta*, ktorému venuje autor celú 2. kapitolu práce. Všeobecne pri rozbere myšlienkového odkazu autorov klasického obdobia, ktorým zasvätil Keller samostatné kapitoly, štrukturuje svoj prístup identickým spôsobom: charakteristikou obdobia, v ktorom daný autor žil, uvedením jeho najvýznamnejších prác, myšlienkových vplyvov, objasnením nových pojmov a koncepcií, ako aj záverečným poukázaním na vplyv daného autora na ďalší vývin sociológie. Pozoruhodnú úlohu v analýze vnútorne rozporného Comtovho odkazu prisúdil jeho antropológii, kde dialektickým spôsobom charakterizuje motivačné vzťahy v ľudskom konaní.

Myšlienkovým protipólom Comta bol v istom zmysle *Karol Marx*, ktorého dielo je predmetom obsiahlej 3. kapitoly práce. Na báze jeho intelektuálnych zdrojov rozoberá ťažiskové Marxove monografické práce. Ako zdôrazňuje sám Keller, Marxova myšlienková syntéza vyrastá priamo z tradícií európskeho filozofického, sociálneho a ekonomického myslenia, ktoré sa rozvíjalo v Nemecku, Francúzsku a Anglicku na prahu liberálnej modernity. (s. 89) Pokiaľ ide o jednotlivé Marxove diela, autor ich stručne komentuje a hodnotí prínos, resp. poukazuje na sporné body uvedených konceptov. Na niektorých miestach zvyrazňuje podobnosti či kontrapozíciu voči myšlienkam Comtovým, prípadne ďalších klasikov sociológie. V rozbere najvýznamnejších Marxových pojmov a koncepcií sa zameriaval na spätosť bytia a vedomia, základne a nadstavby, osobitne na pojem spoločensko-ekonomickej formácie a Marxovo poňatie dejín. Zdôrazňuje prepojenosť Marxovej teórie výrobných síl a výrobných vzťahov s konceptom tried a triedneho boja, načrtáva tiež analógie s neskoršími teóriami elit, hlavne Vilfreda Pareta. Motív modernity je rozpracovaný najmä v Marxovej kritike byrokracie. Keller upozorňuje na podobnosť východísk tejto kritiky s uvažovaním M. Croziera a jeho teóriou byrokracie ako zablokovanvej komunikácie. U Marxa odкрýva autor sociologický rozmer samotného poňatia spoločnosti, ktoré charakterizuje ako výrazne evolucionistické. Nezabúda však pripomenúť ani vplyv hegelovskej schémy dejín. Je to viera v pokrok a súčasne hrozba odcudzenia, ktoré rámujú Marxovu schému spoločenského systému a ktoré pokladá Keller za formálne relevantnú kresťanskému výkladu prozreteľnosti. (s. 112) Od tohto vzťahu potom odvodzuje Marxovu ambivalenciu v poňatí modernity, čo napokon vyúsťuje do konštatovania nepomeru medzi vecnou kritikou kapitalizmu a "...vágnou a nekonkrétnou víziou komunizmu". (s. 114) Záverečná časť kapitoly pojednáva o Marxovej neindividualistickej antropológii a Marxovej sociológii, v ktorej sa zameriava najmä na styčné body, ako aj diferencie voči Comtovi.

Sociológia obmedzenej liberálnej modernity je predmetom nasledujúcej kapitoly, v ktorej sa Keller sústredil na sprostredkovanie niektorých významných liberálnych teoretických reflexií obdobia formovania liberálneho spoločenského poriadku. Ide konkrétne o dielo J. P. Proudhona, A. de Tocquevilla a najmä H. Spencera. Myšlienkovým spojivom týchto autorov má byť najmä viera v sebaregulačnú schopnosť spoločnosti a racionalitu správania v spojení so slobodou. Treba privítať zvýznamnenie sociologických implikácií (ak sa poväčšine stretávame skôr s politologickými, filozofickými a ekonomickými) myšlienok prvých dvoch uvedených autorov. Zvláštnu pozornosť, pochopiteľne, venuje významnému anglickému liberálnemu sociológovi a filozofovi Herbertovi Spencerovi, analýza diela ktorého vyúsťuje do poukázania na rozvoj nehodnotiacej sociológie, naturalizmu, anticipáciu základných téz štrukturalizmu, funkcionalizmu, ako aj neskoršej empirizácie sociológie.

Zrod klasickej sociológie v jej vlastnom slova zmysle pokladá Keller za obdobie počiatkov tzv. *organizovanej modernity*. Zároveň to považuje za kľúč pre pochopenie hlbšej spätosti odlišných smerov sociologického uvažovania, ako boli rôzne prúdy naturalistickej sociológie, psychologizmus, ale aj sociálna kritika obsiahnutá v prácach F. Tönniesa, reformistická americká sociológia alebo kritika straníckej a štátnej byrokracie v diele R. Michelsa. Súčasne sa domnieva, že premeny modernej spoločnosti na sklonku 19. storočia sú zásadné pre pochopenie troch veľkých sociologických systémov klasikov modernej sociológie, ktorými boli E. Durkheim, M. Weber a V. Pareto. (s. 159) V tejto kapitole sa preto venuje ťažiskovým otázkam a prínosu diela F. Tönniesa, niektorých predstaviteľov bioorganickej školy (v tomto kontexte však vynecháva podrobnejší komentár ku geografickej a demografickej škole so stručným odkazom na práce P. Sorokina, prípadne J. Szczepeńského), psychologizmu Ch. H. Cooleyho, Gustava Le Bona a Gabriela Tarda, konfrontuje myšlienky predstaviteľa ranjej americkej sociológie L. F. Warda s jeho súčasníkom W. G. Sumnerom. Wardovi pripisuje osobitný význam najmä pre jeho pokus o vypracovanie veľkej sociologickej syntézy. Napokon vyzdvihuje kritické stanovisko R. Michelsa, ktorý podrobil tvrdej kritike veľké formálne organizácie a predstavil ich ako stelesnenie spoločenskej iracionality a retrográdnych trendov vývoja. (s. 189) Nezabúda pripomenúť známy Michelsonov „železný zákon oligarchie“, na ktorý sa dodnes odvolávajú politológovia a sociológovia, zaoberajúci sa problematikou organizácií.

Nasledujúce kapitoly sú venované podrobnej analýze diel veľkých postáv európskej sociológie, pochádzajúcich z krajín s bohatou intelektuálnou tradíciou, ktoré významnou mierou prispeli k rozvoju sociologického myslenia: *E. Durkheimovi, M. Weberovi a V. Paretovi*.

Keller podľa uvedenej schémy charakterizuje Durkheimovu dobu, život, dielo a myšlienkové vplyvy. Na pozadí Durkheimových názorových stretov so súčasníkmi ozrejmuje jeho stanoviská a formovanie vlastnej koncepcie sociológie. Ťažisko kapitoly spočíva na Durkheimom definovaných pojmoch (napr. mechanická a organická solidarita, kolektívne vedomie, anómia), ako aj na interpretácii významu a dosahu práce *Pravidlá sociologickej metódy*, ktoré generovali metodologické výzvy ešte dlho po smrti samotného autora. Samozrejme, v súvislosti s Durkheimom nebolo možné obísť ani problematiku náboženstva ako predmetu špecifickej teórie. V hodnotení Durkheimovho vplyvu Keller poukazuje na zrejmý presah diela ďaleko za hranice Francúzska, a to ovplyvnením Parsonsovho a Mertonovho funkcionalizmu, Luhmannovej teórie funkcionálnej diferenciácie, sociálnej dramaturgie E. Goffma, ale aj Giddensovho prístupu k sociologickej metóde a radu ďalších. Zaujímavé je, že autor opomína myšlienkové vplyvy na českú sociológiu (napr. E. Beneš), ale to sa týka aj iných konceptov.

Jednoznačne a zaslúžene najväčší priestor venuje intelektuálnemu dedičstvu *Maxa Webera*. Kellerov prístup k Weberovi nie je stereotypnou učebnicovou verziou výkladu o prínose tejto dominantnej postavy sociológie 20.

storočia: odkazom na nosné myšlienkové vplyvy – najmä Marxa, Nietzscheho, Tönniesa i ďalších autorov – sú predznačené akcenty vymedzujúce Weberovu konceptualizáciu sociologických tém a ich metodologické uchopenie. Nemalý vplyv je prisudzovaný historizmu, rozpracovanému v ekonomických teóriách tzv. staršej aj mladšej školy historickej ekonómie. K hlavným Weberovým prácam preto zaraďuje Keller štúdie z oblasti hospodárskych a sociálnych dejín, sociológie náboženstva, sociológie práva, historickej sociológie mesta, sociológie politiky, ako aj metodologické štúdie. Pojednaním o Weberovej doktorskej práci (K dejinám obchodných spoločností v stredoveku) cez habilitačný spis o právnych aspektoch rímskych agrárnych dejín, ďalej dotazníkový výskum o agrárnej otázke vo východnom Prusku, štúdiu o sociálnych príčinách zániku antickej kultúry a radu ďalších prác sleduje autor historickú líniu vyúsťujúcu do Weberovej najznámejšej a azda najkontroverznejšej práce *Protestantská etika a duch kapitalizmu*. V nej tematizuje problém vedecký a súčasne politický: vplyv niektorých foriem protestantizmu na rozvoj kapitalistickej mentality moderného podnikateľa a zároveň úspešnosť anglosaského typu uvedenej mentality v opozícii ku katolíckemu tradicionalizmu a autoritárskej monarchii Nemecka konca 19. storočia. Nemenej pozornosti venuje Keller čiastkovým sociologickým teóriám M. Webera, čo súvisí už s predchádzajúcimi uvedenými štúdiami a týka sa sociológie práva, náboženstva, sociológie mesta, ale hlavne Weberovej koncepcie panstva a jeho vplyvu na ekonomiku. Na Weberovom poňatí spoločnosti ilustruje Keller podstatu „odkúzenia sveta“ (Entzauberung der Welt), ktorá sa stala predpokladom útlmu kreatívneho konania a jeho postupným nahradením rutinnou kalkuláciou účelov a prostriedkov. (s. 284) Keller oprávnene pripisuje Parsonsovi zásluhu na zvýznamnení Webera vďaka prekladu jeho ťažiskového diela do anglického jazyka, ako aj nadviazaním na jeho myšlienkový odkaz. V záverečnom zhodnotení poukazuje autor na ovplyvnenie všetkých základných sociologických paradigiem 20. storočia M. Weberom.

Dediča machiavelizmu, za akého Keller pokladá *Vilfreda D. Pareta*, vymedzuje najmä v konotácii k sociálnemu darvinizmu a antropologickému rasizmu. Z obsiahleho Paretovho diela vyberá najznámejšie a sociologicky asi najrelevantnejšie práce, hoci, ako autor nezabúda pripomenúť, nie je vždy jednoduché odlíšiť Pareta ekonóma od Pareta sociológa. (s. 298) Spomedzi základných Paretových pojmov a koncepcií sa autor sústredil na logické a mimologické konanie, známy koncept kolobehu elit a poňatie rovnovážneho stavu spoločnosti. Zaujímavosťou v prípade Pareta, ako ostatne zdôrazňuje aj sám autor, je to, že Paretove koncepty väčšinou nemožno odvodiť bezprostredne z teórii jeho sociologických predchodcov. Jednako genézu jeho sociologických koncepcií možno vystopovať v práci, ktorá sa zaoberala kritickou analýzou socialistických teórií a socialistického hnutia na prelome uplynulých storočí. (s. 312) Keller akcentuje podobnosť Paretových postojov v hodnotení socializmu s postojmi M. Webera, hoci samotná explanácia je rámcovaná u oboch mysliteľov ich osobitnými teóriami (teória elit, resp. teória racionalizácie a byrokracie). Rozporuplné výroky a šokujúce stanoviská, ktorými sa Pareto preslávil, vysvetľuje Keller na pozadí rozporu medzi osvieteniskou a konzervatívnou zložkou jeho myslenia. V závere kapitoly autor zdôrazňuje a zdôvodňuje obľubu Pareta v americkom prostredí oproti pomerne nízkej oboznámenosti s dielom tohto autora v Európe (ak pravda opomenieme napr. E. Chalupného – pozn. aut.).

Patričné miesto v tejto publikácii náleží osobnosti *Georga Simmela* a jeho prínosu pre rozvoj modernej sociológie. Keller oceňuje jednak spôsob, akým čelil dobovému antisemitizmu, ktorý opanoval nielen politický, ale aj univerzitný život, ale taktiež odstup, aký bol schopný udržiavať vo vzťahu k posudzovaniu aktuálnych sociálnych otázok, čo napokon istou mierou prispelo k nadčasovosti jeho úvah. (Bližšie s. 327-328) Keďže záujem o Simmela vykazuje v sociológii v ostatných desaťročiach stúpajúcu tendenciu, treba len privítať prehľadné zhodnotenie všetkých základných aspektov jeho diela: sú to predovšetkým odkazy na myšlienkové vplyvy na jeho dielo, či už je to evolucionistický, darvinistický prístup, vplyv Kanta a novokantovcov – najmä na charakter práce *Problémy filozofie dejín* – ďalej intelektuálny vplyv Nietzscheho a H. Bergsona. Osobitný význam prisudzuje Keller filozofii pragmatizmu, hlavne Simmelovmu učiteľovi W. Diltheyovi. Poukazuje však aj na nejednoznačnosť vzťahu k Marxovi, čo možno identifikovať na Simmelovej *Filozofii peňazí*. Vychádzajúc z prvých dvoch vydání tohto diela, Keller vyhodnocuje najdôležitejšie Simmelove práce, ku ktorým zaraďuje *Problémy filozofie dejín* a *Filozofiu peňazí*, kde je o. i. zvýraznený problém jednotlivosti každodenného života, ako aj rámcovanie sociálnych foriem a tematizáciu problému konfliktu. Autor ďalej analyzuje základné Simmelove tézy a konceptualizované problémy, ako je sociálna diferenciácia či individualizácia. Čitateľa zaujme aj dôraz na vzťah hodnoty k danej kultúre a instrumentalizáciu peňazí a ich hlbokú ambivalentnosť. (s. 340-343) Rovnako významný je akcent na rozpracovanie foriem sociálnej interakcie ako esencie sociálneho života a prostredie malých skupín, v ktorých sa interakcie odohrávajú, podobne aj sociálne formy nadradenosti a podriadenosti, dôraz na význam deľby práce v procese objektivácie medziľudských vzťahov, v neposlednom rade náčrt charakterov sociálnych typov, ktorými sa Simmel taktiež preslávil (cudzinec, priateľ, strážnik, renegát, dobrodruh atď.). Autor podčiarkuje fragmentárnosť Simmelovho diela, čo korešponduje s povahou modernej doby, ale nezabúda zároveň zdôrazniť jeho celistvosť a uzavretosť, lebo postupne sa v rozličných obmenách objavujú identické motívy. Za podnetnú možno pokladať Kellerovu interpretáciu Simmelovho chápania spoločnosti, a to nielen z úzko odborného, ale aj pedagogického hľadiska (vzťah spoločnosti a individua, moderná spoločnosť, ambivalencia ľudskej povahy, formy konfliktu atď.). Jednotiacej téme modernity

zodpovedá aj dôraz na Simmelovu antropológiu (problém slobody jedinca v spoločnosti a podmienenosť slobody, novoveký individualizmus a jeho kvantitatívna a kvalitatívna stránka). Výzvou k diskusii je aj samotná Simmelova koncepcia sociológie a otázky, ktoré on sám kladie. Záver kapitoly venovanej Simmelovi vyznieva v kontexte významu prisudzovanému tomuto autorovi snáď príliš stroho.

Témou nasledujúcej kapitoly je vzťah *reflexívnej modernizácie ku klasickej sociológii*. V tejto časti autor pojednáva o témach sebaďeštruktúry modernity na báze známej teórie reflexívnej modernizácie *Ullricha Becka*. Keller objasňuje Beckove východiská a povahu diagnózy prítomnej doby. Súhlasí s jeho tézou o jej zlomovom charaktere, sleduje ďalej myšlienkovú líniu sebaďeštruktívnych potenciálov modernity, ktoré anticipovali už klasickí sociológovia od Comta a Marxa až po Simmela. (s. 365) Hoci sa vo svojich predstavách jednotliví autori navzájom líšili, Keller konštatuje nízku mieru optimizmu (s výnimkou Comta a Marxa), ktorú obsahovali ich diela. V prípade Comta poukazuje najmä na hrozbu ideového chaosu, u Marxa na ponímanie kapitalizmu ako sebaďeštruktívneho systému, s Tocquevilom sa spájajú hrozby konformity, centralizácie moci, nečakané efekty rovnosti vyplývajúce z demokracie, v prípade H. Spencera zas vyhranený individualizmus, ktorého obeťou sa paradoxne stáva samo individuum, s Durkheimom spája rozpad sociálnej integrity a samovražedné sklony spoločnosti ako celku. U Pareta zvyrazňuje aktuálnosť kritiky pokroku a vedy, postihnutie krízy modernej spoločnosti ohrozujúcej dynamickú rovnováhu, hlavne potom sebaďeštruktívne pôsobenie rozumu. V osobnosti M. Webera oceňuje Keller schopnosť odhaliť dvojakú diagnózu modernej doby a moderných pomerov, keď proces diferenciácie prehlbuje v indivíduu vnútorné napätie, konflikty a jeho budúcnosťou sa stane „železná klietka nevyhnutnosti“, ktorú si človek sám skonštruoval a ktorú starostlivo udržiava. Zavŕšením témy je kontextuálny význam G. Simmela v tematizácii tragédie kultúry, v ktorej sa formy vytvorené ľuďmi emancipujú od zámerov svojich tvorcov a nanucujú im späť vlastnú logiku.

Obsahom predposlednej, 11. kapitoly monografie je sociologická tradícia inšpirovaná rovnomennou Nisbetovou prácou a jeho netradičným prístupom k histórii sociologického myslenia. Autor interpretuje Nisbetov konzervatívny explanačný rámec, týkajúci sa prechodu od tradičnej spoločnosti k modernej, ktorý klasická sociológia instrumentalizovala. Ide o analýzu sady dvojíc pojmov, a to komunita – spoločnosť, autorita – moc, status – trieda, posvätné – svetské. Rozoberá ďalej charakteristické črty Nisbetovho poňatia spoločnosti tradičnej, obmedzene liberálnej a organizovanej modernity. Zdôrazňuje prínos jednotlivých klasikov k rozpracovaniu a zvýznamneniu parciálnych súčastí tohto myšlienkového konceptu, čo napokon vyúsťuje do tematizácie tzv. prvej a druhej modernity.

Záverečná kapitola je príznačne pomenovaná *Kruh opísaný modernitou*. Potvrdzuje totiž zmysel opakujúceho sa a rozvíjaného motívu analýzy a diagnózy modernity, ktoré rozpracovali už klasici sociologického myslenia a ktoré sú neustále aktualizované. Keller sa domnieva, na rozdiel od viacerých súčasných sociológov, že zatiaľ nežijeme v postmodernej dobe. Moderná spoločnosť sa podľa neho vracia okľukou ku svojmu počiatku a len zvyrazňuje či prehlbuje rozpory, ktoré sú v nej ukryté od jej zrodu. (s. 435) Svoju úvahu konkretizuje poukázaním na základné napätie modernity dané procesmi individualizácie a funkčnej diferenciácie, ktoré v konečnom dôsledku vedú ku kríze sociálnej solidarity. Významnou súčasťou jeho explanácie je odkaz na dôležitosť vzťahu sociálneho mikrosvetu a makrosvetu, čo ilustruje na príklade troch odlišných prístupov ku vzťahu jedinca a spoločnosti (A. Giddens, R. Nisbet a A. Touraine). Jadro problému vidí napokon v rozporoch, ktoré generuje rozširujúci sa sociálny svet sietí, „...v ktorom sa stáva sociálna otázka oveľa otvorenejšou a naliehavejšou, než bola kedykoľvek predtým“. (s. 445)

Celá myšlienkovú a faktograficky bohatá práca je doplnená abecedným prehľadom niektorých ďalších relevantných sociológov so stručným uvedením ich prínosu, hlavných diel, prípadne odkazom na český preklad.

Význam monografie spočíva nielen v aktualizovanom sprístupnení myšlienok významných autorov klasického obdobia sociológie, ale aj v dôraze na problémy, ktorými prechádza súčasná spoločnosť a ktoré intelektuálne reflektovali či predvídali jednotliví spomínaní autori. Možno ju odporučiť širokej obci odborníkov tak z oblasti sociológie, ako aj ďalších príbuzných disciplín, pedagógom i študentom, všetkým, ktorých zaujme nielen téma, ale aj štýl a pútavý jazyk autora textu.

Eva Laiferová